

**ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ДЕМІНУТИВІВ
З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ НА УКРАЇНСЬКУ
(на матеріалі літературної казки Р. Дала *Матильда* та її перекладу)**

У статті визначені особливості перекладу демінутивів з англійської мови на українську та проаналізовані зміни, які виникають у процесі перекладу.

Ключові слова: демінутив, переклад, англійська художня проза для дітей.

В статье определены особенности перевода диминутивов с английского языка на украинский и проанализированы изменения, возникающие в процессе перевода.

Ключевые слова: диминутив, перевод, англоязычная художественная проза для детей.

Translation of children's literature is a complicated process which is the result of amalgamation of social, educational and literary systems in the culture. Works for children must be read as if they were written in their mother tongue. The information coded by the translator in the target text is decoded by the reader. In this process the translator is the mediator between the author and the reader, and his main task is to work out a proper translation strategy. Lawrence Venuti suggests two main strategies: domestication and foreignisation. The former helps to perceive the target text as the original, while the latter is to give the reader a flavor of foreign culture.

Because children's literature presents discourse for children, its characteristic feature is the use of diminutives. Diminutiveness in English is a controversial problem which is in the focus of a lot of researches. Some of them consider that English, by contrast with Slavic languages, doesn't have diminutive forms as a regular semantic category. It causes certain difficulties in the process of translation.

Comparison of Roald Dahl's literary tale Matilda with its Ukrainian variant by V. Morozov shows that owing to his skill the translator, in most cases, managed to convey the positive and negative diminutive connotations of the original by means of synthetic diminutives. Impossibility of translating some diminutive forms into Ukrainian is made up for by the use of diminutive lexemes instead of neutral ones. Choosing the appropriate strategy (mostly that of domestication), the translator managed to preserve the original's compositional, emotive and psychological peculiarities and make them clear to the Ukrainian reader.

Key words: diminutive, translation, English literary prose for children.

Переклад дитячої літератури це складний процес, дослідники якого намагаються знайти відповіді на такі питання: що таке “якісний” переклад, чим відрізняються переклади для дітей від перекладів для дорослих, чому дитяча література у перекладі є особливо цінною [10, с. 277], якими є лексичні, синтаксичні та стилістичні особливості тексту оригіналу та його перекладу. Цим зумовлена **актуальність** запропонованої статті. Переклад дитячої літератури “відбувається не у вакуумі, а у широкому соціокультурному контексті”. Такі фактори впливають на процес перекладу і спричиняють виникнення певних труднощів: статус тексту оригіналу, відповідність дидактичним цілям, рівень складності, необхідна присутність читача перекладу, трансляційні норми у цільовій культурі тощо [7, с. 97–98]. Перекладач під час роботи повинен брати до уваги дитину-читача, батьків, які купують книгу, вчителів та бібліотекарів, які рекомендують її, дидактичну мету тексту та вимоги видавця. Дитяча література та переклади для дітей – це результат поєднання соціальних, навчально-виховних та літературних систем у культурі [7, с. 111].

Оскільки дитяча література – це дискурс звернений до дітей і здебільшого призначений для дітей, її характерною рисою є демінутиви. Демінутивність в англійській мові – одна з суперечливих проблем, яка привертає увагу вітчизняних та зарубіжних учених. Так, Л. І. Корунець стверджує, що демінутивність – лексико-граматична категорія, яка є одним із важливих засобів вираження експресивності та оцінності [2, с. 81]. К. П. Шнайдер вважає, що демінутив не є виключно морфологічним явищем, для повного розуміння якого необхідно проаналізувати його формальні та функціональні аспекти; що його слід розглядати у контексті [12, с. 2]. Деякі вчені вважають, що англійська мова, на відміну від слов'янських мов, не має демінутивних форм, як регулярної семантичної категорії. Це створює певні труднощі при перекладі [4].

Дослідженню мови дитячої літератури та особливостей її перекладу присвячено чимало праць вітчизняних та зарубіжних мовознавців. Окремі проблеми літератури для дітей висвітлювалися у працях таких видатних філологів, як В. Пропп, Ю. Лотман, М. Лозинський, В. Карасик, Т. Пууртінен, З. Шавіт, К. Райс, Р. Табберт [3]. Існує ряд досліджень пов'язаних з різноманітними аспектами перекладу дитячої літератури

(М. Ніколаєва, А. Павлюк, А. Є. Потапова, О. В. Ребрій, Riitta Oittinen, Isabeau Sas, Вc. Gabriela Spáčilová, Isabelle Desmidt). Чимало праць присвячено особливостям способів творення демінутивів в українській (А. Ю. Пономаренко, А. В. Степанов, Г. Хомечко, Т. І. Derkacz-Padiasek) та англійській (К. Р. Schneider) мовах. Ряд науковців зіставляли функціонування демінутивів в англійській та українській мовах (Н. М. Дутчак, Л. І. Корунець). Розвідки у галузі перекладу демінутивів здійснювали С. М. Антонюк, Н. В. Менькова, R. Oittinen та ін.

Існує багато думок щодо перекладу дитячої літератури. Так, Д. Халлфорд наголошує на необхідності з раннього віку ознайомлювати дитину з різними культурами і розширяти її світогляд завдяки творах і персонажам з різних країн, тому що “переклад дитячої літератури може руйнувати географічні, мовні та расові бар’єри, а вивчення інших культур збагачує, відкриває нові обрії та породжує нові ідеї” [9, с. 4]. Дуже важливо, щоб перекладач якомога точніше перекладав літературу для дітей, тим самим наближуючи їх до різних культур, формуючи їх культурний світогляд та толерантне ставлення до цілого світу. Перекладач повинен “ставитися до тексту оригінала з повагою” [11, с. 81].

Діти зазвичай не усвідомлюють, що вони читають книгу іноземного автора. Цей факт впливає на трансляційні засоби та стратегії. Твори для дітей повинні читатися так, наче вони написані на рідній мові дитини. Перекладач декодує інформацію авторського оригінального тексту та кодує її своєю власною мовою. Потім інформація, яка міститься у тексті перекладу декодується його читачем. Автор, перекладач та читач виконують призначені для них ролі [13]. Оскільки у цьому процесі перекладач є медіатором між автором та читачем, його завданням є правильно виробити перекладацьку стратегію. Л. Венуті пропонує дві стратегії: доместикацію та форенізацію [14]. Завдяки першій текст-переклад сприймається як оригінал. Проте друга покликана “донести до свого читача відчуття іноземної культури” [5, с. 5]. Отже, метою запропонованого дослідження є аналіз стратегії перекладу демінутивних утворень з англійської мови на українську на матеріалі літературної казки Роальда Дала “Матильда” та його україномовного перекладу у виконанні В. Морозова. Поставлена мета передбачає вирішення таких завдань: виявлення демінутивних утворень у англійській художній прозі для дітей, визначення особливостей перекладу демінутивів з англійської мови на українську та змін, які виникають у процесі перекладу.

Демінутивність належить до явища системно-мовного, яке відтворюється на усіх мовних рівнях: лексичному, синтаксичному та морфологічному, хоча не рівномірно вербалізується на всіх рівнях. Це пояснюється особливостями словотворення англійської мови. Так, в англійській мові є 16 демінутивних суфіксів іменників (-et, -ette, -y/ie, -let, -ling, -ule, -el, -kin, -ock, -in, -een, -erel, -ing та ін.). Їх продуктивність досить низька: тільки 6 перших з них є продуктивними [2, с. 82].

Демінутивний суфікс -y/ie вживається для утворення назв, що вказують на родинні зв’язки (*mummy, granny*). У творі Р. Дала знаходимо такі слова переважно у звертанні: “*Daddy,*” she said, “do you think you could buy me a book? To read, *daddy*” [8, с. 12]. Перекладач вживає лише один демінутив, можливо, з метою уникнення повтору: “*Taty,*” – запитала вона, – “а чи не міг би ти мені купити книжку? Щоб читати, *tamky*” [1, с. 10]. Суфікс -y/ie не називає новий предмет чи явище, а просто надає слову додаткової експресивності та емоційності. Багатоскладові основи, перед цим суфіксом зазнають скорочення (*grandmother – granny, bottom – botty, potatoes – tatties*): “What’s wrong with the *telly*, for heaven’s sake? We’ve got a lovely *telly* with a twelve inch screen and now you come asking for a book!” [8, с. 12]. У перекладі знаходимо вдалих розмовний відповідник: “А чим поганий *мелік*, заради всіх святих? Ми маємо прекрасний *мелік* з двадцятидюймовим екраном, а тобі заманулося книжки!” [1, с. 10]. Демінутиви власних назв відображають ступінь інтимності стосунків між людьми: “Well done, *Brucie!* Good for you, *Brucie!* You’ve won a gold medal, *Brucie!*” [8, с. 131]. У цьому прикладі хлопчика на ім’я Брюс Богтроттер підбадьорюють його однокласники під час сутички із вчителем. Через демінутив *Brucie* вони намагаються висловити свою прихильність та продемонструвати, що вони на його боці, а не на боці вчителя. В україномовному варіанті присутній демінутивний еквівалент, який передає такі самі почуття: *Молодець, Брюсику! Так тримати, Брюсику! Брюсику, ти виграв золоту медаль!* [1, с. 146].

Редуплікація – це модель, що передбачає повтор чи подвоєння лексеми. Зазвичай, такі утворення характерні для дитячого чи жіночого мовлення. Наявність такої моделі вказує на механізм переходу від об’єктивної оцінки (денотативного значення) до суб’єктивної, емоційної (конотативне значення). В англійському варіанті знаходимо такий приклад редуплікації: “*Goody-good,*” said Matilda [8, с. 180], який у перекладі передається демінутивом-неологізмом з

суфіксом *-еньк*, при чому ступінь емоційності збережена: “**Чудовенько**,” – зраділа Матильда [1, с. 201]. Можливо, це слово утворено на кшталт демінутивному русизму *чудненько*. Проте В. Морозов вдало застосовує редуплікацію заради виразності у перекладі стилістично нейтральних слів: “**На цілий-цілісінький**,” – підтвердила Гортензія [1, с. 118]. – “*All day long*,” *Hortensia said* [8, с. 106].

Хоча синтетичний спосіб утворення демінутивів є досить продуктивним в англійській мові, пріоритетним вважається аналітичний спосіб – за рахунок додавання окремого лексичного елемента із значенням зменшеності (*little, small, poor, dear, sweet, tiny*). При цьому демінутивне значення передається переважно словосполученням типу “(прикметник)+ прикметник+іменник”. Найбільш чисельними у творі, що аналізується, є прикметники *little* та *small*. У ряді випадків вони актуалізують денотативне значення *малий* за розміром перекладаються українською мовою подвійними демінутивами утвореними синтетичним способом: *There was a small table centre stage with a chair behind it* [8, с. 124]. – *Посеред сцени стояв невеличкий столик зі стільцем* [1, с. 137]. Чимало синтетично утворених демінутивів у тексті оригіналу виражають негативне ставлення (презирство, несхвалення, зневага, приниження). У цільовому тексті у більшості випадків замість таких демінутивів знаходимо лайливі слова, обзивання. На нашу думку, такий вибір перекладача цілком виправданий, адже ці слова дають непряму характеристику негативного персонажу, яким є жорстока та зла директорка Місс Транчбул і допомагають сформуванню відповідне ставлення до них у юних читачів: “*Keep your nasty little face to the wall*” [8, с. 144]. – “*Відверни свою огидну мармизу до стіни*” [1, с. 161]. У наступних прикладах демінутиви виконують свою типову функцію – виражають позитивне ставлення (прихильність, співчуття, ніжність, доброзичливість): 1) “*This is a very sensible and quiet little girl*” [8, с. 101]. – “*Яка ж це розсудлива й спокійна дівчинка*” [1, с. 112]. 2) *The two tiny ones, confronted by this giant...* [8, с. 102]. – *Дві крихітки сторожко мовчали...* [1, с. 114].

Ряд перекладознавців вважають, що переклад іноді приводить до “зубожіння, збіднювання” тексту, що виражається у лексичних втратах, заміні виразів та засобів, порушенні ритму [6, с. 291–292]. Тому в україномовному варіанті Матильди трапляються поодинокі випадки відсутності демінутивів (*They are far too wrapped up in their own small struggles to worry overmuch about what others are doing and why* [9, с. 101]. – *Їм цілком вистачає власного клопоту, вони не дуже переймаються тим, що роблять інші й чому* [1, с. 112]). Такі “втрати” компенсуються перекладом стилістично нейтральних лексем за допомогою демінутивів, що пояснюється особливістю української мови і піддає текст доместикації. Приклади цього типу є більш чисельними: *Now, in the early morning privacy of the bathroom, Matilda unscrewed the cap of her father’s “Oil of Violets”* [8, с. 59]. – *І ось, рано-ранесенько, у ванній, Матильда відкрутила кришечку батькової “Фіалкової олії”* [1, с. 61].

Стратегія форенізації застосовується у перекладі власних назв, тим самим робиться акцент на мові оригіналу. Так, прізвище вчительки, яка з любов’ю і ніжністю ставилася до дітей, – *Miss Honey* (*honey* у звертаннях є демінутивом, що означає *дорога, мила, голубонька*) передається у цільовому тексті шляхом транслітерації – *міс Гані*.

Отже, зіставлення тексту-оригіналу літературної казки Р. Дала Матильда з англійським варіантом у виконанні В. Морозова можна зробити висновок, що існують деякі невідповідності при перекладі демінутивів українською мовою. Це спричиняється порівняно обмеженою кількістю демінутивних суфіксів (на відміну від української мови) та здебільшого аналітичним характером англійської мови. Незважаючи на це, перекладачеві у більшості випадків вдалося передати позитивні та негативні демінутивні конотації першотвору за допомогою синтетичних демінутивів. Неможливість перекладу деяких демінутивних форм українською мовою компенсується використанням демінутивних лексем замість нейтральних. Перекладач, завдяки правильно обраній стратегії (переважно доместикації), зумів зберегти структуру оригіналу, його емотивність і психологізм та донести його до україномовного читача. Результати аналізу особливостей перекладу демінутивів у перспективі можуть сприяти подальшому дослідженню способів передачі їх модальних значень в інших видах дискурсу.

Список літератури

1. Дал Р. Матильда / Роальд Дал. – Київ : “НА-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА”, 2011. – 272 с.
2. Корунець Л. І. Категорія демінутивності в англійській та українській мовах / Л. І. Корунець // Мовознавство. – 1981. – № 4. – С. 81–85.

3. Крисало О. В. Лінгвокультурні особливості перекладу англomовного дитячого фольклору “Nursery Rhymes” російською та українською мовами / О. В. Крисало // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. – № 14 (273), Ч. III, 2013. – С. 58–63.
4. Менькова Н. В. Русские диминутивы в английском переводе романа М. А. Булгакова «Мастер и Маргарита» [Електронний ресурс] / Н. В. Менькова // Ярославский педагогический вестник. – 2010. – № 3. – Режим доступу : vestnik.yspu.org/releases/2010_g2g/35.pdf.
5. Потапова А. Є. Відтворення стилістичних засобів у перекладі дитячої художньої літератури (на матеріалі українських, німецьких та російських перекладів творів Дж. Ролінг) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.16 «Перекладознавство» / А. Є. Потапова. – Одеса, 2011. – 20 с.
6. Berman A. Translations and the trials of the foreign / A. Berman // The Translation Studies Reader [2nd edition]. – London & New York : Routledge, 2004. – P. 276–289.
7. Cascallana B. G. Translating Cultural Intertextuality in Children’s Literature [edited by Jan Van Coillie & Walter P. Verschueren] / B. G. Cascallana // Children’s Literature in Translation : Challenges and Strategies. – St. Jerome Publishing, 2006. – P. 97–110.
8. Dahl R. Matilda / Roald Dahl. – Puffin Books, 1996. – 240 p.
9. Hallford D. Outside In, Children’s books in Translation / Deborah Hallford. – Milet Publishing, 2005. – 136 p.
10. Nikolajeva M. What Do We Translate When We Translate Children’s Literature? / Sandra L. Beckett, Maria Nikolajeva // Beyond Babar. – Scarecrow Press, 2006. – 336 p.
11. Oittinen R. Translating for children / Riitta Oittinen. – New York & London : Garland Publishing, Inc. A Member of the Taylor & Francis Group, 2000. – 205 p.
12. Schneider Klaus P. Diminutives in English [Електронний ресурс] / Klaus P. Schneider // LINGUIST List 15.250 : Morphology/Syntax. – 2004. – Режим доступу : <http://linguistlist.org/issues/15/15-250.html>.
13. Spáčilová Bc. Gabriela. Translating *Beasts of No Nation* [Електронний ресурс] / Bc. Gabriela Spáčilová. Masaryk University, 2011. – Режим доступу : http://is.muni.cz/th/171824/ff_m/thesis_final_gabriela_spacilova.pdf
14. Venuti L. The Translator’s Invisibility: A History of Translation [Електронний ресурс] / Lawrence Venuti. – London : Routledge, 1995. – Режим доступу : <http://ruthal.blog.com/files/2012/01/venuti.pdf>

Р. Монастирський
(Львів)

ЗАГАЛЬНОВЖИВАНА ТЕМАТИЧНА ЛЕКСИКА У НАУКОВІЙ ПРОЗІ ЧАРЛЬЗА ДАРВІНА

Тематична загальноживана лексика характерна для всіх жанрів наукової прози Чарльза Дарвіна, але вона використовується в різних жанрах по-різному.

Ключові слова: жанр, науковий текст, стиль, тематична лексика.

Тематическая общеупотребительная лексика характерна для всех жанров научной прозы Чарльза Дарвина, но она используется в разных жанрах по-разному.

Ключевые слова: жанр, научный текст, стиль, тематическая лексика.

Thematic common vocabulary is characteristic for every scientific genre, but it is used in different genres in various ways.

Key words: genre, scientific text, style, thematic vocabulary.

Вивчення і характеристика мови творів якогось із жанрів наукового стилю в широкому плані приводить нас до усвідомлення, що в кожному з цих творів можна виявити особливості всіх мовленнєвих рівнів, які, насамперед, визначаються різною мовно-фактологічною базою. Це стосується і творів одного стилю Ч. Дарвіна, які можна розглядати і під кутом зору лексикологічних особливостей, і висвітлювати в них наявність різного плану морфологічні ознаки, і розкривати лексико-фразеологічні чи синтаксичні особливості. Справедливими в такому плані можна вважати слова К. Кусько, яка узагальнювала: “вже фактично склалися такі галузі, як фонетична стилістика (фоностилістика, стилістична фонологія), морфонологічна стилістика (граматична стилістика), лексикологічна стилістика (стилістична лексикологія)” [4, с. 5]. Таким чином, можна висвітлювати і аналізувати з погляду наявності виражальних прийомів мовні засоби у різноманітних планах, у тому числі описувати функціональні та стилістичні особливості лексики в її сукупності та диференційованості.